

Sovon-Nieuws 3

28 november
Landelijke Dag
Kom, of beleef het
online!

In de Klei: Herman van Oosten

33e jaargang
september 2020

In dit nummer o.a.:

- Trends van 'gewone' broedvogels in 2019
- Zeetrektingen ingezet voor trendberekeningen van zeevogels
- Bredebekstrandloper vooral kustvogel
- De Hoge Veluwe telt zo'n 50 BMP-gebieden
- In de klei vraagt Herman van Oosten zich af 'Wat wil het Paapje?'
- Leggen Kool- en Pimpelmees steeds minder eieren?

meopta

MeoPro 8x42 HD

- 8X32 HD € 499,-
- 10X32 HD € 519,-
- 8X42 HD € 549,-
- 10X42 HD € 579,-
- 8X56 HD € 639,-

Speciale actie voor leden en tellers van **SOVON**:

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en ontvang 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan Sovon t.b.v. vogelonderzoek.

Kijk snel op www.sovon.nl/kortingmeopta

Deze actie is een samenwerking van **Meopta, Sovon en Het Vogelinformatiecentrum op Texel.**

meopta

bynolyt
OPTICS

Hoofdsponsor
Landelijke Dag

Alle **Meopta** verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van Roots kreeg de **MeoPro HD 8x42** het "**Beste Koop**" predicaat.

EUROPEAN
OPTICS
since
1933

Technolyt®

E info@technolyt.nl • T +31(0)75 647 45 47 • I Technolyt.nl

meopta.com

2e Europese broedvogelatlas komt er aan!

Sovon-Nieuws

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de ontwikkelingen van alle in het wild voorkomende vogelsoorten in Nederland op de voet. Dit doen we voor natuurbeheer, beleid en wetenschappelijk onderzoek. Daartoe organiseren we o.a. systematisch veldonderzoek door vrijwilligers via verschillende meetnetten.

De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. het CBS en in opdracht van WOT N&M, het Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat en de provincies.

In Sovon-Nieuws berichten we over de vereniging, de vogeltellingen en overige zaken betreffende vogels, met de nadruk op Nederland.

Bij de samenstelling van artikelen betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen.

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Loes van den Bremer, Albert de Jong en Marcel Wortel.
Fotoredactie: Harvey van Diek.
E-mail: redactie@sovon.nl

Ledenraad & bestuur

Zie sovon.nl/vereniging
E-mail: ledenraad@sovon.nl
E-mail: bestuur@sovon.nl

Lidmaatschap

Leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws
Zie voor lid worden en diverse tarieven sovon.nl/lidmaatschap

Bureau

Sovon Vogelonderzoek
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: Veldhuis Media BV
Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet.
ISSN 1383-0635.

Foto's omslag:

Herman van Oosten. Foto: Rob Buiten
Paapje. Foto: Ran Schols

Naast de Europese Unie kent ons werelddeel nog een landenoverstijgend bestuurlijk instituut, de Raad van Europa met een werkgebied van IJsland tot en met de Canarische eilanden en de Azoren tot aan de Oeral. Een immens gebied vol verschillende culturen, maatschappelijke systemen en talen en met een roerige geschiedenis. In dat enorme gebied wordt aan de kennisontwikkeling over wilde vogels gewerkt door het European Bird Census Council (EBCC), een samenwerkingsverband van vogelorganisaties uit 48 landen. Eind november zal de EBCC opnieuw van zich doen spreken met de publicatie van de tweede Europese broedvogelatlas.

In de periode 2013-2017 zijn onder auspiciën van de EBCC vrijwel overal in dit gebied met vaste veldprotocollen de broedvogels in kaart gebracht. De tweede broedvogelatlas heeft een ongeëvenaarde dekking gekregen: meer dan 95% van 'groot' Europa is door meer dan 120.000 personen systematisch geteld. Het is waarschijnlijk het grootste 'citizen science' project ooit uitgevoerd. Probeer je voor te stellen wat het betekent om in Rusland, Oost-Turkije of de toendra van Scandinavië systematisch broedvogels te tellen en je hebt meteen een eerste indruk van de indrukwekkende prestatie die is geleverd.

Het kloeke boek zal uitgebreide beschrijvingen bevatten van 556 (!) soorten broedvogels, aangevuld met beschrijvingen van 69 soorten die incidenteel hebben gebroed. De kaarten geven een goed beeld van de veranderingen in verspreiding tussen 1990 en nu. Naast veel nieuwe informatie brengt de nieuwe atlas ook veel nieuwe vragen naar voren. Zo wordt in het boek stilgestaan bij de effecten van klimaatverandering en van de enorme veranderingen op het Europese platteland voor Europese broedvogels.

Vanuit Nederland zijn de gegevens van de VogelAtlas van Nederland ingebracht. Velen van u hebben dus ook meegedaan aan deze tweede Europese broedvogelatlas! Eind november kunt u het boek in handen krijgen; zorg dan wel voor een stevige ondergrond want het is nog eens anderhalf keer zo dik als onze recente vogelatlas. De bijna 1000 pagina's zijn, naast een waardevolle ornithologische informatiebron, ook het duidelijke bewijs dat we met internationale samenwerking voor een gezamenlijk doel tot fantastische dingen in staat zijn. Ik weet nog wel een paar hoofdsteden waar die boodschap een heel heilzame werking zou kunnen hebben....

● *Theo Verstrael*

Foto: Harvey van Diek

**In het najaar weer
veel tellingen,
zie sovon.nl/teldata**

Trends van 'gewone' broedvogels in 2019

Al vanaf 1984 wordt de broedvogelstand van 111 min of meer algemene Nederlandse soorten jaarlijks bijgehouden door vrijwilligers en een aantal professionals. Dat vindt plaats binnen het Broedvogel Monitoring Project (BMP), waaraan later het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) en Meetnet Urbane Soorten (MUS) zijn toegevoegd. Dankzij die mega-inspanning kunnen we het wel en wee van deze broedvogels goed volgen. Hieronder zetten we enkele opmerkelijke ontwikkelingen in 2019 op een rij. Veel dank aan alle deelnemers die talloze uren in het veld doorbrachten, vaak bij het krieken van de dag!

Goede deelname

De deelname aan het BMP liep in 2019 iets terug, maar een totaal van 2060 goedgekeurde tellingen, verdeeld over de varianten Alle soorten (1230), Bijzondere soorten (499), Weidevogels (323) en Roofvogels (8) is nog altijd indrukwekkend. De variant waarbij alle soorten broedvogels worden onderzocht, blijft onverminderd populair. In veel oorspronkelijke weidevogelplots wordt tegenwoordig een breder soorten-spectrum geteld; dat deze variant zienderogen slinkt, is dus feitelijk goed nieuws.

Friesland, Drenthe en Zuid-Holland hebben al jaren veel enthousiaste BMP-ers en in 2019 was dat niet anders. Het aantal getelde plots op de Veluwe, in Twente en in Utrecht vertoont een kleine, maar verheugende stijging. Minder florissant is de ontwikkeling in Groningen, Midden-Overijssel en Limburg. Omdat in die laatste twee regio's weinig aan MAS wordt gedaan, is versterking van het tellerscorps daar zeer gewenst.

De tellingen specifiek gericht op Zeldzame soorten zijn niet in bovenstaande cijfers verwerkt. Deze tellingen zijn vooral erg waardevol voor soorten als Nachtzwaluw en Grauwe Klauwier, maar onder de vlag van BMP-Z worden ook andere, soortgerichte tellingen uit-

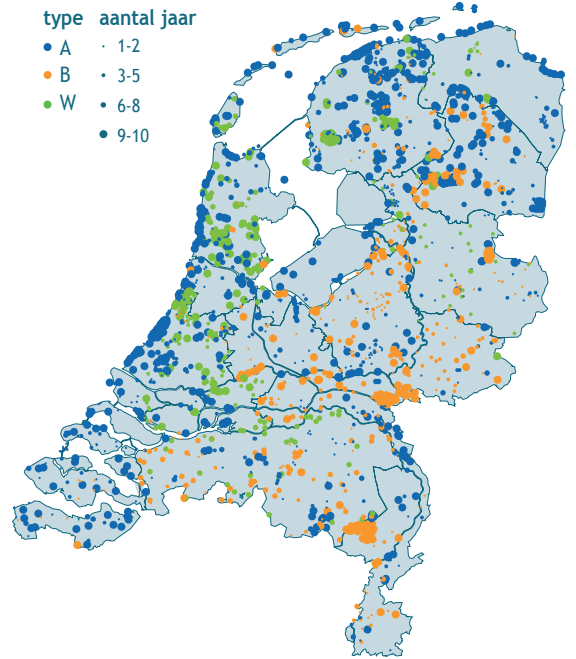
gevoerd. Zo zijn er inmiddels prachtige telreeksen beschikbaar van Boerenzwaluw in de Achterhoek en Roodborsttapuit in West Zeeuws-Vlaanderen. De laatste jaren zijn ook patrijzertellingen in verschillende regio's in opmars. Zulke gerichte reeksen leveren relevante kennis op!

MAS is onverminderd sterk in de noord-oostelijke provincies en in Flevoland. De eerlijkheid gebied te zeggen dat professionele tellingen hierbij een grote rol spelen. Stadsvogels worden vooral onderzocht met MUS, dat in 2019 wederom succesvol verliep (zie Sovon-Nieuws 2020/1).

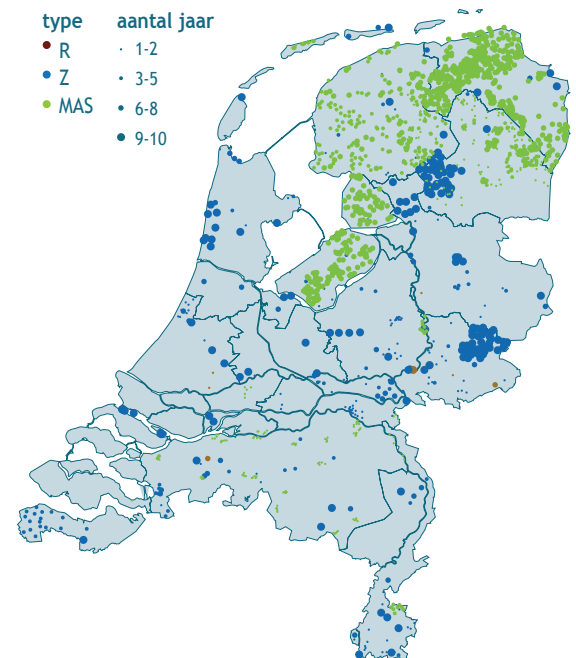
Warmterecords

De winter van 2018/19 was een van de zachtste sinds de start van de metingen in 1901. Maart bracht vooral zacht en droog weer. Begin april was het vaker koud en nat, daarna keerde het zachte en droge weer terug. In mei was het tijdelijk wat koeler, maar wel overwegend droog en zonnig. Dat bleek een voorbode voor de recordwarme juni en juli (liefst 40,7 °C in Gilze-Rijen op 25 juli!), waarbij juli erg droog verliep. Vooral in Hoog-Nederland vielen sloten en kleine wateren droog en was het effect van de droogte in menig landbouw- en natuurgebied goed te zien.

type	aantal jaar
A	1-2
B	3-5
W	6-8
	9-10

type	aantal jaar
R	1-2
Z	3-5
MAS	6-8
	9-10

Figuur 1. Overzicht van in 2019 onderzochte telgebieden. Boven: BMP Alle soorten (A), Bijzondere soorten (B) en Weidevogels (W) (aantal teljaren 2010-19 aangegeven). Onder: BMP Zeldzame soorten (Z), Roofvogels (R) en MAS-telpunten.

Een heel matig jaar voor de Wintertaling, mede door de droogte.
Foto: Gerard Schouten

Mooie vogel met een fraaie telreeks in o.a. West Zeeuws-Vlaanderen: Roodborsttapuit.
Foto: Gejo Wassink

Overwegend positieve resultaten

Veel vogelsoorten deden het goed in 2019. Van de 111 gevolgde soorten deden 23 (21%) het beter dan ooit sinds 1990 en voor nog eens 8 soorten was het een van de drie beste jaren. Negatieve uitschieters waren er een stuk minder: 13 soorten (12%) deden het slechter dan ooit en voor nog eens 7 behoorde 2019 tot de drie minste jaren.

Veel bosvogels en Afrikagangers onder winnaars

Bij het opvallend hoge aantal positieve uitschieters spelen verschillende oorzaken een rol. Zo doen diverse bosvogels het al jaren goed, (mede) dankzij het ouder worden van loof- en gemengde bossen en meer ruimte voor een natuurlijker bosbeheer. Soorten als Grote en Kleine Bonte Specht, Boomklever en Boomkruiper profiteren daarvan. Bij de Grote Bonte Specht is de toename op lan-

gere termijn het grootst in het westen des lands, maar ditmaal viel vooral de stijging op de oostelijke zandgronden op, zowel in bos als in (kleinschalig) agrarisch gebied. De vraag is wel of de vooral tegen het eind van het broedseizoen optredende extreme droogte nog effect zal hebben gehad op de voedselvoorziening van de jongen. Kleine Bonte Spechten namen vooral in het noordoosten van het land verder toe.

In 2018 kenden onder meer inlandse eik en beuk een goede mast. De combinatie van een zachte winter en overdadig voedselaanbod is voor verschillende overwinterende bosvogels gunstig. Dat soorten als Koolmees, Glanskop, Boomklever en Grote Bonte Specht het in 2019 zo goed deden, kan met deze voor hen prettige combinatie van doen hebben.

Een mastjaar heeft ook een positief effect op de stand van bosbewonende muizen. Dit viel voorjaar 2019 samen met een ouderwets forse veldmuizenpiek. Diverse muizeneters profiteerden ervan. Zo trad bij de Ransuil voor het eerst in jaren enig herstel op. Desondanks bedroeg de populatie maar een vijfde van die in 1990; voor een structureel herstel zijn wel meer goede

jaren nodig! Overigens zou de opkomst van de, naar muizenbegrippen forse en zware, grote bosmuis in Oost-Nederland wel eens goed nieuws kunnen zijn voor muizeneters.

Haviken begonnen volgens de onderzoekers van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) veelal vroeg met broeden en produceerden omvangrijke legsels. De BMP-gegevens van deze soort (gebaseerd op territoria) waren eveneens opmerkelijk positief.

Op de lijst met positieve uitschieters staan nogal wat in de Sahel overwinterende soorten als Grasmus, Rietzanger en Gekraagde Roodstaart. In de nazomer en najaar van 2018 viel behoorlijk wat neerslag in het midden en oosten van de Sahel. Voor veel van onze trekvogels is dat van groot belang. Ook de Snor gaat het al enige jaren voor de wind en deed het in 2019 zelfs beter dan ooit sinds 1990. Het onvolprezen standaardwerk 'Living on the edge' meldt dat Snorren vooral in wetlands in de Sahel

Eerste resultaten 2020

Dankzij de snelle invoer van resultaten van 403 in 2019 en 2020 onderzochte BMP-telgebieden, kunnen we voor 100 vogelsoorten een eerste indicatie van broedseizoen 2020 geven. Dank aan deze waarnemers!

De indruk is zeker niet slecht: 49 soorten nemen toe, 37 ogen stabiel en bij slechts 14 werd een afname vastgesteld. Het gaat vooral om BMP-soorten, maar er zitten ook enkele zeldzame soorten tussen. Over de goede resultaten van de Grauwe Klauwier lees je meer op de achterzijde van deze Sovon-Nieuws. Verder valt op dat verschillende Sahel-overwinteraars als Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Snor en Rietzanger het wederom erg goed lijken te doen. Het aantal vastgelegde territoria van de Bonte Vliegenvanger was, in de nu bekeken telgebieden, hoger dan ooit tevoren. Zeer opmerkelijk is een fikse stijging van Patrijs en Fazant, soorten die al jaren in aantal afnemen. Droog voorjaarsweer speelt deze soorten in de kaart, maar of het huidige beeld standhoudt... daarvoor moeten we nog wat geduld uitoefenen. De Cetti's Zanger gaat verder met het veroveren van ons land: naast hogere aantallen in reeds bezette gebieden zien we veel nieuwe vestigingen. De stand van de al enkele jaren door ziekte getroffen Groenling lijkt wat te herstellen, en enig herstel lijkt ook te gelden voor enkele al jaren achteruit kachelende stadsbewoners als Turkse Tortel en Spreeuw. Ook bij de Merel is misschien het begin van een herstel zichtbaar, al zijn we benieuwd of het Usutu virus in de nazomer weer zal opspelen. De sterfte onder Pimpelmezen, waarover dit voorjaar berichten opdoken, lijkt een effect te hebben op de stand: voor het eerst in jaren lijkt die nogal af te nemen. Minder verrassend is de afname van Glanskop en Boomklever, na de top in 2019.

De Snor deed het opvallend goed, net als meer Afrikatrekkers.
Foto: Harvey van Diek

overwinteren. Ook hier ligt een link tussen de omstandigheden daar en de aantallen in Nederland voor de hand. Daarnaast moet er natuurlijk voldoende goed broedbiotoop bij ons te vinden zijn. Getuige de recente aantalsontwikkeling is die vooral te vinden in omvangrijke moerassen als de Biesbosch, de Oostvaardersplassen, De Wieden en De Onlanden, maar ook op minder bekende locaties viel een toename te bespeuren.

De eveneens in West-Afrika overwinterende Nachtegaal bereikte, na stabiele (maar relatief lage) aantallen in de voorgaande 12 jaren, in 2019 plots de hoogste indexwaarde sinds 2007. Om de Zomertortel tot 'winnaar' te bestempelen voert wat ver, maar feit is dat hij het wat beter deed dan in de vier voorafgaande jaren. Ten opzichte van 1990 bedraagt de afname nog altijd ruim 90%, geen reden tot juichen dus...

Dat klimaatverandering een grote rol speelt bij veranderingen van allerlei vogel-populaties is genoegzaam bekend. De Cetti's Zanger is een goed voorbeeld. Gezien de stormachtige huidige aantalsontwikkeling zou het zomaar kunnen dat we de status van 'zeldzame broedvogel' in een komend jaar gaan inruilen voor die van een middels het BMP te volgen 'gewone' soort. Een minder vaak genoemde, maar eveneens opvallende stijger is de Vuurgoudhaan. Het lijkt evident dat deze soort profiteert van de vele milde winters, al is onduidelijk in hoeverre de Nederlandse broedvogels 's winters in ons land verblijven.

Boomleeuweriken namen de laatste jaren sterk in aantal toe in de duinen, maar ditmaal sprong de stijging op heidevelden in het oosten en noorden eruit. Over de toename van Grauwe Gans, Nijlgans en Krakeend is al heel wat afgeschreven. De groei leek de laatste jaren wat af te vlakken, maar vooral Grauwe Gans en Krakeend deden het in 2019 weer erg goed. Bij de gans is dat opmerkelijk, omdat die inmiddels op diverse plaatsen het leven zuur wordt gemaakt via nest- en populatiebeheer. De Halsbandparkiet is de enige opvallende stijger in stedelijk gebied. Het aantal meldingen buiten de kerngebieden neemt duidelijk toe en de verspreiding lijkt een nieuwe fase in te gaan.

Bijna traditionele verliezers

In een goed jaar voor veel broedvogels vallen de probleemgevallen extra op. Bijna traditioneel staat een aantal klassieke weidevogels als Grutto, Kievit, Wulp, Scholekster

en Watersnip toch weer op de lijst, ondanks alle inspanningen van diverse boeren en natuurbeschermers om de curve eindelijk te keren. Het droge voorjaar hielp ook niet mee; voedsel vinden was daardoor vaak een nog groter probleem dan anders. Bij de Grutto is de stand sinds 1990 in de meeste provincies meer dan gehalveerd. Alleen in Noord- en Zuid-Holland zitten daar nog net boven. De Kievit zit nu in belangrijke weidevogelprovincies als de Hollanden en Friesland op rond de 60% van de indexwaarde in 1990, Scholeksters halen dat in de meeste provincies niet eens.

De Ringmus kan in Nederland worden beschouwd als ambassadeur van wat besloten agrarisch gebied met veel akkerbouw. Dat hij in 2019 een nieuw dieptepunt bereikte, zegt iets over de snelle veranderingen in deze habitat.

Verdroging is een van de sleutelfactoren bij de afname van weidevogels, maar misschien ook bij een bosvogel als de Matkop. De precieze oorzaak van de afname van de Zwarte Mees is onduidelijk. Opvallend genoeg is de afname van beide mezen in het zuiden van het land beduidend groter dan in het midden en noorden.

Over de funeste gevolgen van het Usutu-virus voor de Merel is veel bekend. Het lage peil van de merelstand in 2019 is daarom geen verassing. Ook diverse andere soorten van stedelijk gebied figureren op het negatieve lijstje.

Slechts twee van de 20 soorten die het slecht deden in 2019, overwinteren in Afrika bezuiden de Sahara. De Boomvalk doet dat vooral in de savannes van midden en zuidelijk Afrika, waar we 's winters ook onze Grauwe Klauwieren en Nachtzwaluwen treffen. Daarmee gaat het goed, aan de afname van de Boomvalk lijken andere factoren ten grondslag te liggen. Veel Boomvalken broeden overigens tegenwoordig op hoogspanningsmasten, veelal buiten BMP-plots.

● Jan-Willem Vergeer

Scholekster past zich aan de moderne tijd aan maar neemt toch in aantal af. Gerkesklooster, 30 april 2011. Foto: Marcel van Kammen

Grauwe Gans, ondanks populatiebeheer nog in de lift. Foto: Aaldrik Pot

Tabel 1. Soorten die in 2019 een van de drie hoogste of laagste indexwaarden sinds 1990 behaalden. Soorten met de allerhoogste of laagste waarde sinds 1990 zijn cursief gedrukt.

goed jaar	slecht jaar
<i>Grauwe Gans</i>	Soepgans
Nijlgans	Wintertaling
<i>Krakeend</i>	<i>Wilde Eend</i>
<i>Havik</i>	Soepeend
<i>Buizerd</i>	Sperwer
<i>Holenduif</i>	Boomvalk
<i>Halsbandparkiet</i>	<i>Scholekster</i>
<i>Groene Specht</i>	Kievit
<i>Grote Bonte Specht</i>	Watersnip
<i>Kleine Bonte Specht</i>	Grutto
<i>Boomleeuwerik</i>	<i>Wulp</i>
Boerenzwaluw	Stadsduif
<i>Blauwborst</i>	Merel
<i>Zwarte Roodstaart</i>	<i>Grote Lijster</i>
<i>Gekraagde Roodstaart</i>	Staartmees
<i>Roodborsttapuit</i>	Matkop
<i>Snor</i>	<i>Zwarte Mees</i>
Rietzanger	Spreeuw
<i>Grasmus</i>	<i>Ringmus</i>
<i>Zwartkop</i>	<i>Kleine Barmsijs</i>
<i>Vuurgoudhaan</i>	
<i>Bonte Vliegenvanger</i>	
Glanskop	
Pimpelmees	
<i>Koolmees</i>	
<i>Boomklever</i>	
<i>Boomkruiper</i>	
<i>Putter</i>	
Goudvink	
Appelvink	
<i>Rietgors</i>	

Kustbroedvogels gevolgd

Veel vogels die langs onze kust broeden hebben het zwaar. Soorten als Kluut, Bontbekplevier en Visdief brengen bijna jaarlijks te weinig jongen groot, waardoor de populaties in het Waddengebied al jaren afnemen. Met het project *Wij en Wadvogels* worden de komende jaren maatregelen genomen om de kwetsbare populaties te helpen. In opdracht van Vogelbescherming Nederland gaat Sovon na of de pioniers de nieuwe broedgebieden weten te vinden.

Het is half juli op de Vliehors. Peter de Boer van Sovon ringt één van de laatste jonge kustbroedvogels van het seizoen. Ook op de Marker Wadden en De Kreupel in het IJsselmeergebied en in de Zuidwestelijke Delta zijn zeer actief kustbroedvogels gekleurnd. Alles bij elkaar gaat het om ruim 40 Strandplevieren, 150 Kluten, 50 Bontbekplevieren, 300 Visdieven, 18 Noordse Sterns en meer dan 30 Dwergsterns.

Wij en Wadvogels

Het ringwerk gebeurt in opdracht van Vogelbescherming Nederland, dat in 2019 een groot project kon starten om kwetsbare wadvogels te helpen: *Wij en Wadvogels*. Gesteund door het Waddenfonds en samen met terreinbeheerders worden er nieuwe broedplaatsen gemaakt. De schop gaat op allerlei plekken de grond in. Zo komt er een kwelder ten zuiden van Schiermonnikoog bij en worden er twee broedeilanden aangelegd. Op andere plekken wordt het beheer nog beter afgestemd op broedvogels. In gebieden met ingrepen is ook gekeken hoeveel broedvogels er zaten vóór de ingrepen en wat hun broedsucces is. Met zo'n nulmeting wordt het duidelijk of de maatregelen ter plekke ook echt verschil maken.

Strandplevier op eieren, straks met jongen die geringd kunnen worden?

Foto: Corstiaan Beeke

Pioniers

De meeste kustbroedvogels zijn uitgesproken pioniers. Ze zoeken ieder jaar de beste plekken uit om te nestelen en dat zijn niet altijd dezelfde locaties. Broedplaatsen spoelen weg, open plekken groeien dicht en ergens anders verschijnt nieuwe broedgelegenheid. Een belangrijke vraag is of het volwassen dan wel vooral jonge vogels zijn die zich op de nieuwe broedplekken vestigen. Door vogels van kleureringen te voorzien, zijn ze als individu te volgen. Met de hulp van vrijwilligers die de ringen aflezen, worden verplaatsingen in kaart gebracht. Niet alleen binnen de Waddenzee, maar ook in het IJsselmeergebied en de Delta, regio's waar belangrijke aantallen kustbroedvogels broeden. Daar werken Lowland Ecology Network en Deltamilieu Projecten mee aan het ringproject. Ook enkele vrijwilligers zijn erbij betrokken.

Aflezingen

'We zijn erg benieuwd waar de vogels naartoe gaan en hoeveel er overleven', zegt Marc van Roomen die het project bij Sovon leidt. 'Dus als je met je telescoop een plevier, stern of Kluut in beeld hebt, let dan ook op de poten. We hebben de ringprojecten in BirdRing gezet (waar je met je mobiel ge-

Kluut krijgt kleureringen bij, hoe toepasselijk, de Klutenplas te Westernieland Gr.

Foto: Peter de Boer

vens doorgeeft en de life history terugkrijgt) en ze komen samen op submit.cr-birding.org (de database waar je als alternatief de gegevens rechtstreeks kunt invoeren). De eerste geringde vogels zijn al op andere plekken gezien. Een jonge Strandplevier van de Marker Wadden liep in juli op de Slikken van Flakkee. Op 12 juli was er al één in Noordwest-Spanje.' Verschillende Visdieven zijn gemeld op verzamelplaatsen na het broedseizoen. Samen met gegevens over het nestsucces vertellen aflezingen hoe het gaat met de populaties. Ze zijn een belangrijke stap in het beantwoorden van de vraag waarmee het begon: werken de maatregelen in het Waddengebied?

● Albert de Jong

Ook de Bontbekplevier behoort tot de doelsoorten van het project.

Broedeiland Stern in de Eems Gr.

Foto: Peter de Boer

Zeetrektingen ingezet voor trendberekeningen van zeevogels

Monitoring van zeevogelaantallen is belangrijk maar lastig. De meeste soorten verblijven immers op grote afstand van de kust. Tellingen vanuit vliegtuigen zijn een bruikbare methode, maar niet voor alle soorten. Door gebruik te maken van zeetrektingen krijgen we alsnog een goed idee van de aantalsontwikkelingen.

Zeevogels waren lang een ondergeschoven kindje in de landelijke watervogelmonitoring. De afgelopen jaren zijn echter flinke stappen gezet in de ontwikkeling van trendberekeningen voor de soorten waarvan een substantieel deel van de populatie op de Noordzee verblijft. Sinds 2014 publiceren we trends van een aantal zeevogels op basis van vliegtuigtellingen. Deze worden al sinds de jaren tachtig uitgevoerd, tegenwoordig door de professionals van Delta Project Management, in opdracht van Rijkswaterstaat. Maar niet voor alle zeevogels zijn vliegtuigtellingen een geschikte methode om grip op de aantalsveranderingen te krijgen; van sommige soorten worden bijvoorbeeld te weinig exemplaren opgemerkt. Er is gelukkig nóg een bron die informatie oplevert over aantallen zeevogels buiten het broedseizoen: zeetrektingen, zoals tegenwoordig verzameld via de populaire site Trekten.nl. Recent hebben we die enorme hoeveelheid gegevens geana-

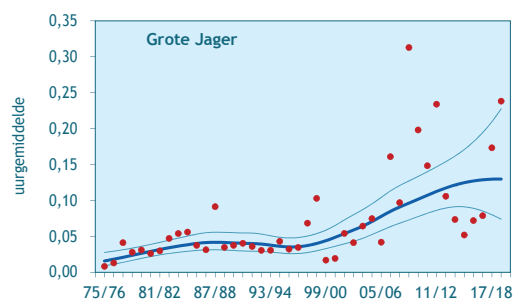
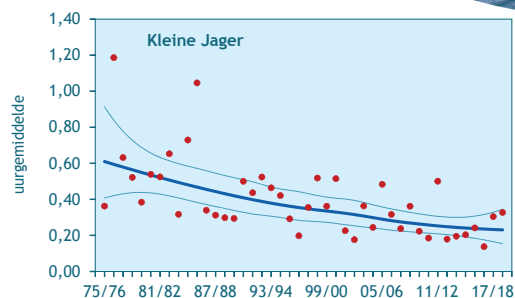
lyseerd om te bepalen in hoeverre ze kunnen bijdragen aan de trendberekeningen van zeevogels.

Selectie van soorten

Voor 18 soorten blijkt dat het geval te zijn, waaronder Roodkeelduiker, Grote, Middelste en Kleine Jager, Noordse en Grauwe Pijlstormvogel en Dwergstern. Voor een deel van die soorten combineren we de zeetrektingen met andere gegevens om landelijke trends te berekenen, zoals bij Fuut (combinatie met tellingen op/vanaf land) en Dwergmeeuw (combinatie met vliegtuigtellingen). Voor negen soorten blijven we alleen de vliegtuigtellingen gebruiken, onder andere Eider, Zwarte Zee-eend, Jan van Gent en alkachtigen.

Selectie van telposten, maanden en uren

Momenteel worden de tellingen van 18 zeetrekposten gebruikt, verspreid langs de

Figuur 1. Grote en Kleine Jager, trends (uurgemiddelden) tijdens zeetrektingen aan de Nederlandse kust.

De afname van broedpopulaties Kleine Jager vertaalt zich in een schaarser voorkomen langs onze kust. Hoek van Holland, 28 september 2011. Foto: Peter Soer

Een trekgroep Visdieven
in de Straat van Dover.
Foto: Hans Schekkerman

Grote Jager neemt vooral
sinds de eeuwwisseling toe.
Terschelling, 22 oktober 2011.
Foto: Arie Ouwerkerk

kust van Westkapelle tot Schiermonnikoog. Er zijn tegenwoordig veel meer zeetrekposten actief langs de Noordzeekust, maar we werken vooralsnog alleen met de posten die al jarenlang bezet zijn en waar frequent wordt geteld. Vier telposten springen er wat dat betreft bovenuit: Scheveningen (45.701 teluren in 1975-2018), Camperduin (36.010), Noordwijk (10.899) en Huisduinen (9686). In de toekomst kan de selectie van telposten wellicht worden uitgebreid.

Per soort is een verschillende set aan maanden geselecteerd om mee te nemen in de trendanalyses. Het gaat om de maanden waarin substantiële aantallen aanwezig zijn in het Nederlandse deel van de Noordzee. Er wordt gecorrigeerd voor een aantal factoren die van invloed zijn op de getelde aantallen, zoals tijd van de dag (tellingen vanaf zes uur na zonsopkomst worden niet gebruikt), windrichting en -kracht, mate van bewolking en zicht. De methode is overigens nog niet helemaal uitontwikkeld. We willen onder meer nog kijken naar de resultaten als we de naar links (zuid/west) en

rechts (noord/oost) vliegende vogels apart analyseren. De resulterende trends worden gepubliceerd op de website van Sovon en in de jaarlijkse watervogelrapportages. Voor het tijdschrift Limosa gaan we een artikel schrijven waarin we uitgebreider ingaan op methoden en resultaten.

Enkele voorbeelden

Twee vogelsoorten vertonen tegengestelde trends tijdens de zeetrekellingen (figuur 1). De Grote Jager komt in steeds grotere aantallen voor in de Nederlandse kustzone, met name sinds de eeuwwisseling. De Kleine Jager laat een tegengesteld patroon zien, van continue afname sinds de start van de reeks midden jaren zeventig. Inmiddels zijn de bij ons doortrekkende aantallen ongeveer gehalveerd. Beide trends corresponderen met informatie uit de broedgebieden.

Naast zeevogels worden ook regelmatig Bruinvissen gezien tijdens het zeetrekellen. Deze gegevens blijken voldoende om de toe-

name van de Bruinvis voor de Nederlandse kust vast te leggen.

De zeetrekellingen hebben dus veel nieuwe informatie opgeleverd over hoe het de zeevogels vergaat. We zijn de fanatieke club van zeetrekellers dankbaar voor hun jarenlange inspanningen, in weer en wind!

- **Menno Hornman & Hans Schekkerman (Sovon), Gerard Troost (Trekellen.nl) & Leo Soldaat (CBS)**

Telpost Vogelduin Castricum aan Zee.
Foto: Hans Schekkerman.

Zeetrekellen, ofwel urenlang door
de telescoop turen naar een punt aan de horizon.
Foto: Harvey van Diek

Breedbekstrandloper: ook bij ons vooral een kustvogel

De Breedbekstrandloper is wat kleiner dan de Bonte Strandloper, met iets kortere poten. Opvallender zijn de zwaardere, aan de punt naar beneden geknikte snavel en de 'dubbele' wenkbrauwstreep die de vogel een snipachtig uiterlijk geven.

Noordelijke herkomst

Breedbekstrandlopers broeden in de hoogvenen en toendra van Noorwegen tot in Noord-Siberië. Adulte Scandinavische vogels verlaten hun broedgebied in juli, in augustus gevolgd door de juvenielen. De trek in zuid(oost)elijke richting voert via de kusten van de Middellandse, Zwarte en Kaspische Zee naar wintergebieden in Oost-Afrika, de Perzische Golf en India. De Europese populatie wordt geschat op (afgerond) 30.000-44.000 paren met een onbekende trend. Hoewel uit ons land geen ringterugmeldingen bekend zijn, zullen hier waarschijnlijk vooral Scandinaviërs door-trekken.

Drie trekgolven

De eerste 'Breedbekkige Strandlooper' voor Nederland, een mannetje, werd geschoten op 15 augustus 1862 op De Beer ZH, nabij de tegenwoordige Maasvlakte. Na 13 gevallen in 1944-77 ontbrak de soort vanaf 1981 alleen in 1997 (figuur 1). Sinds de eeuwwisseling varieerde het jaartotaal tussen 6 vogels (bij 6 gevallen, in 2001) en 44 vogels (29 gevallen, 2015). Ook 2010 en 2016 waren goede jaren (32/39 vogels resp. 26/39 gevallen). De geleidelijke toename van het aantal waarnemingen, het sterkst in het najaar, weerspiegelt ongetwijfeld (mede) de toegenomen kennis van voorkomen (plaats, tijd) en determinatiekenmerken.

Breedbekstrandlopers trekken in drie golven door Nederland (figuur 2). In het voorjaar, wanneer 'Breedbekken' relatief vaak worden aangetroffen bij Bontbekplevier, verschijnen de eerste vogels begin mei (vroegste op 1 mei 1989, Kwade Hoek ZH). De trek loopt door tot in juni; 10%, 50% resp. 90% van alle voorjaarsvogels is waargenomen op 12 mei, 21 mei resp. 1 juni.

Tijdens de najaarstrek trekken Breedbekstrandlopers vaak op met Bonte Strandlopers. De trek kent nu twee duidelijke pieken: eerst volwassen vogels (10-50-90%: 10 juli, 25 juli en 19 augustus) en later de jonge exemplaren (15 augustus, 23 augustus en 12 september). De laatste vogel liep op 30 september 2006 in de Breebaartpolder Gr.

Vooraf kustgebonden

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt met 69% van de 440 gevallen duidelijk in het Waddengebied, op afstand gevolgd door het Deltagebied (14%). De soort is met in totaal 43 gevallen (10%) zeldzaam in de zeven provincies die niet aan de Noordzee grenzen. Hier wordt de Breedbekstrandloper vooral in het voorjaar gezien (81%), terwijl het aandeel in voor- en najaar in de kustprovincies redelijk vergelijkbaar is (45 resp. 55%).

Van noordoost naar zuidwest vallen langs de kust clusters van waarnemingen op in de Dollard (Breebaartpolder), op Schiermonnikoog, in het Lauwersmeer, langs de Friese Waddenkust, nabij Den Oever NH en op Schouwen ZI (figuur 3). In het binnenland werd deze steltloper tot de eeuwwisseling relatief vaak gemeld uit de Oostvaardersplassen.

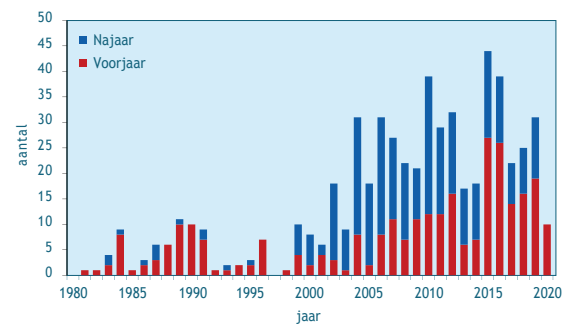
Meest solitair

In ons land worden meestal solitaire vogels gezien (339 keer), maar ook met enige regelmaat duo's en trio's (65 resp. 20 gevallen). Tien keer is een kwartet gemeld: in het Waddengebied (8), bij Garrelswier Gr en Kerkwerf ZI. Uitzonderlijk waren groepen van vijf (Breebaartpolder Gr, Babberich GI) en zes vogels (Horst aan de Maas Lb, Termunten Gr). Van 20-23 mei 1971 pleisterden tot zeven Breedbekstrandlopers in de Oostvaardersplassen en van 11-13 mei 1984 maximaal acht. De groepsgrootte in voorjaar (215 gevallen) en najaar (225 gevallen) verschilt weinig en wordt gedomineerd door solitaire exemplaren (73 resp. 81%) en duo's (17 resp. 12%)

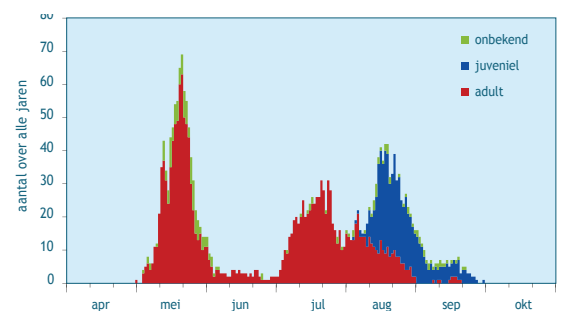
Trekpatronen elders in Europa

In Frankrijk worden Breedbekstrandlopers hoofdzakelijk gezien langs de Mediterrane kust (61% van de waarnemingen, met name in de Camargue) en de Atlantische kust. Het aantal meldingen in voor- en najaar ontloopt elkaar nauwelijks (48% resp. 52% in 1949-2005), net als in Nederland (51% en 49%). De meeste vogels doken op in de eerste twee decaden van mei en in de laatste twee van augustus (figuur 4).

Breedbekstrandloper, in het binnenland relatief vaak in het voorjaar. Grensmaas, 12 mei 2008. Foto: Ran Schols

Figuur 1. Breedbekstrandloper. Aantal vogels per seizoen in 1980-juni 2020.

Figuur 2. Breedbekstrandloper. Seizoenspatroon in 1862-juni 2020; totaal aantal per dag, uitgesplitst naar leeftijd.

In België zijn tot en met 2019 30 gevallen (33 vogels) aanvaard, waarvan 23 uit het voorjaar (77%), de meeste tussen 11-24 mei. Daarmee vertoont het voorkomen hier overeenkomsten met het Nederlandse binnenland (81% in het voorjaar).

Op Ottenby, op het eiland Öland voor de ZO-kust van Zweden, werden in 1950-2000 juist zelden Brekbekstrandlopers in het voorjaar gezien (1%). Het najaar laat een mooi tweetoppig patroon zien, met pieken in juli en augustus (gebaseerd op 1960 pleisterende vogels). Ringvangsten in 1986-2000 tonen aan dat de pieken er betrekking hebben op adulte vogels (mediaan 21 juli; Nederland 25 juli) en juvenielen (mediaan 17 augustus; in Nederland 23 augustus).

In Denemarken (2001-20) is de soort algemener dan in Nederland met jaarlijks, zowel in voor- als najaar, groepen tot 20-30 exemplaren (60 op 21 mei 2019 in Højer Wade, Deense Waddenzee). Het seizoenspatroon lijkt op dat van Nederland met mediane data van 22 mei en 27 juli.

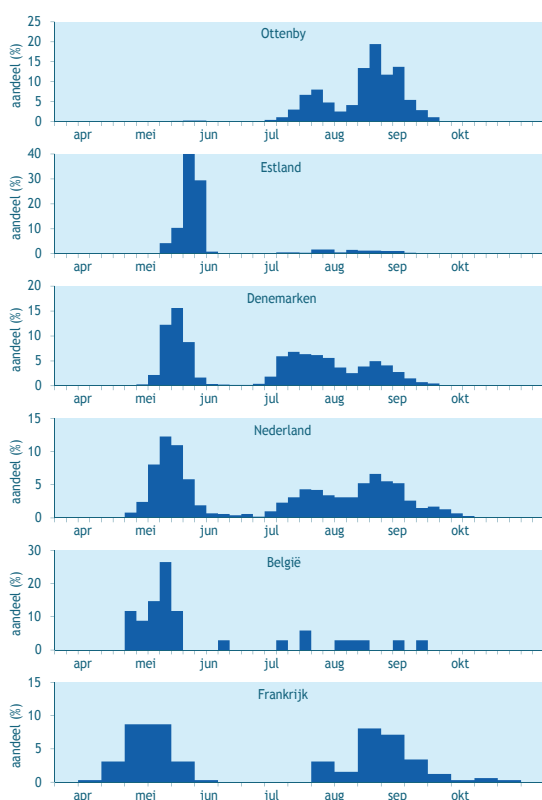
In Estland werden in 2016-19 de meeste waarnemingen in het voorjaar ingevoerd (60%), met in dat seizoen bovendien grotere aantallen dan in het najaar (gemiddeld 8,3 resp. 1,6 vogels). De mediane datum in het voorjaar viel op 29 mei (Nederland: 21 mei) en de najaarsgolven piekten rond 24 juli en in de tweede helft van augustus.

● Arjan Boele & Erik van Winden

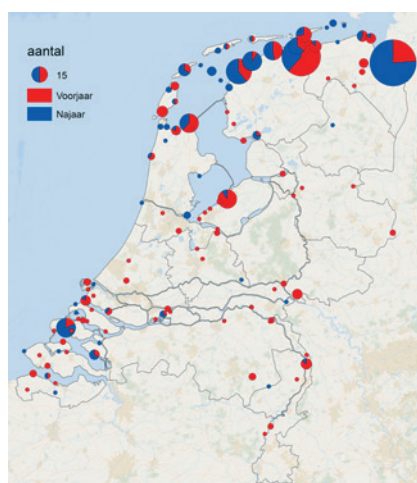
Materiaal en bronnen

Om het voorkomen te beschrijven zijn de databases gecombineerd van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels, het Meetnet Watervogels, Waarneming.nl, Trektellen.nl en de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna, dutchavifauna.nl; soort beoordeeld tot en met 2002). De in totaal 4843 meldingen werden na controle op dubbele en vervolgwaarnemingen teruggebracht tot 440 gevallen van in totaal 606 vogels. De database is incompleet maar zal, dankzij alle waarnemers, een goede afspiegeling geven van het voorkomen van de soort in Nederland.

Overige bronnen: species factsheet, BirdLife International 2020 (broedpopulatie), Nouvel inventaire des oiseaux de France, 2008 (Frankrijk), belgianrbc.be (België), Waldenström & Lindström 2001, Ornis Fennica 78: 184-192 (Ottenby), dofbasen.dk (Denemarken), elurikkus.ee (Estland).

Figuur 4. Brekbekstrandloper. Seizoenspatroon in Ottenby Zweden, Estland, Denemarken, Nederland, België en Frankrijk. Weergegeven is het aandeel van de totale trek per decade (zie boxje voor bronnen).

Figuur 3. Brekbekstrandloper. Verspreiding in 1862-juni 2020. Totaal per locatie, met onderscheid tussen voor- en najaar.

Een Brekbekstrandloper in een groep Bonte Strandlopers valt gewoonlijk weinig op. Westhoek Fr, 16 september 2019.
Foto: Martijn Bot

Het is 2020 en in heel Nederland is de stand van de Paapjes dramatisch gekelderde. In héél Nederland? Nee! Op een paar plekken in Drenthe en Friesland houden enkele honderden vogels moedig stand! Samen met Sovon en Stichting Bargerveen onderzoekt zelfstandig bioloog Herman van Oosten (Zutphen, 1978) wat het is dat de vogels hier nog op de been houdt.

Wat wil het Paapje?

Het aantal herkenningspunten in een 'Paapjesbolwerk' binnen het Nationaal Park Drents-Friese Wold is beperkt. Een plukje eikenbomen aan de rand, her en der wat dode berken, een vennetje in het midden en een karrespoor er dwars doorheen, dan heb je het wel gehad. Voor de rest is het vooral een groot, open veld met heide en graspollen. En vogels! Op verschillende plekken zingen Geelgorzen de opening van de Vijfde Symfonie van Beethoven, twee opgewonden Koekoeken strijden bubbelend en overslaand om een territorium en ergens onzichtbaar trompetteren twee Kraanvogels naar hun jong. Maar met die markeringspunten vind je geen nesten van Paapjes terug. 'Ik kan hier echt niet zonder mijn gps', beaamt Herman van Oosten dan ook, wanneer we het terrein betreden.

Het eerste nest dat Van Oosten checkt, noemt hij vreemd genoeg 'bijzonder opvallend'. Een pol gras met aan de basis een gat dat net groot genoeg is om zes jonge vogels met de hand naar buiten te halen, meer is het niet. 'Maar meestal zijn de nesten nog een stuk beter verstopt!' Erg veel werk hebben de vogels zo op het eerste gezicht ook niet van hun nest gemaakt, al is Van Oosten het daar hardgrondig mee oneens. 'De binnenkant is met alleen wat strootjes inderdaad sober, maar aan de buitenkant is dit toch echt een prachtig geweven nest voor wie er oog voor heeft! Roodborsttapuiten broeden ook in dit soort nestjes op de grond. Die maken er net wat meer van. Die bekleden het nest nog met wat zacht mos aan de buitenkant en veel haar binnenin', weet Van Oosten.

Het zal niet de eerste keer zijn deze ochtend, dat Van Oosten de vergelijking trekt tussen de Roodborsttapuit en het Paapje. Want waarom lijken deze twee vogels zo ontzettend op elkaar en leven ze zo verschillend? En vooral: waarom zit de Roodborsttapuit in de lift en keldert de stand van de Paapjes jaar op jaar? Met die vraag in het achterhoofd is Van Oosten, samen met onderzoekers van Sovon en Stichting Bargerveen, op pad gestuurd door onder andere Vogelbescherming Nederland en het Prins Bernard Cultuurfonds. Wat wil het Paapje? En wat betekent dit voor de mogelijkheden om deze mooie vogels te beschermen?

Voedselonderzoek

De zes jonge Paapjes uit het eerste nest zijn precies groot genoeg om geringd te kunnen worden. De mogelijkheden om deze vogels te ringen zijn beperkt. Jonger dan één week is niet verantwoord en ouder dan twee weken betekent dat de vogels gevlogen zijn. Deze zes kuikens krijgen alleen de welbekende aluminium 'Arnhemring', maar veel illusies dat hij daar ooit nog iets van terug hoort heeft Van Oosten niet. 'Het liefst zou ik ze ook op afstand herkenbare kleurringen meegeven, maar daarvoor hebben we nog geen toestemming van de terreinbeheerders. Het zou het onderzoek in ieder geval wel een belangrijke stap verder helpen om te kunnen zien welke vogels wat precies doen. Hopelijk kunnen we dat volgend jaar aan het onderzoek toevoegen.'

Bij een tweede nest plaats van Oosten een goed gecamoufleerde wildcamera, al gaat dat niet zonder slag of stoot. 'Doordat de nesten zo diep in een graspol zitten, heb je meestal geen mogelijkheid om de vogels frontaal te fotograferen. Daarvoor zou je de camera in het nest moeten zetten. Het best haalbare is dan ook een foto van de zijkant. Daarmee kan ik in ieder geval de frequentie van het voeren bijhouden, of het een mannetje of een vrouwtje is en met heel veel geluk kan ik ook zien met wat voor prooi de vogels aankomen.' Om de focus van het cameraatje optimaal te benutten, plaatst Van Oosten het kastje tot op de centimeter nauwkeurig naast de ingang van het nest. 'Op dát takje verwacht ik dat de ouders gaan zitten voor ze het nest in duiken. Normaal is dat te dichtbij voor deze camera, maar met dit simpele +3 leesbrillenglas dat ik met een elastiek voor de lens van de camera klem, krijg ik ze toch mooi in beeld, hopelijk met een prooi herkenbaar op de foto.'

DE KEI

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's Rob Buiter.

In de prooikeuze zou wel eens een belangrijke sleutel kunnen liggen tot de oplossing van het Raadsel van het Paapje, denkt Van Oosten. 'Het begint al met de aankomst vanuit Afrika. Waar de Roodborsttapuit al in april op zijn broedplek is, komt het Paapje pas in de loop van mei aan. Heeft dit misschien te maken met de specifieke voorkeur voor bepaalde insecten die niet eerder te vinden zijn?'

Broedsucces

Een andere vraag waar Van Oosten zich over buigt, is de beperkte duur van het broedseizoen. 'In tegenstelling tot de Roodborsttapuiten maken Paapjes maar één nest, met een enkele keer een vervolgpoging. Loopt dat mis, dan is de kans voor dat jaar verkleinen en misschien zelfs wel überhaupt de kans voor dat ouderpaar.

De levensverwachting van dit soort zangvogels is immers ook niet veel langer dan één of twee jaar.'

En de kans dát een broedpoging op niets uitloopt is niet denkbeeldig. 'In de duinen en op de Veluwe worden veel nesten van groundbroeders gepreedeerd. Ook bij het Paapje zien we nestpredatie. Dat is iets waar we met de wildcamera's ook een vinger achter proberen te kijken. Als het nest door een "ondier" wordt leeggehaald, wélk "ondier" is dat dan?'

Overigens heeft Van Oosten over predatie in zijn onderzoeksgebied nog niet te klagen. 'Ik volg nu veertien verschillende nesten en er is er nog niet één leeggehaald! Landelijk gezien is dat een enorm succes. Behalve de voedselkeuze zou het verschil tussen falen of succes van de Paapjes dus ook wel eens kunnen liggen in de predatie.'

Na één geringd nest en één bijgeplaatste wildcamera, bestaat de rest van de ochtend voor Van Oosten uit het observeren van de foeragerende Paapjes op het uitgestrekte veld. 'Je kunt je enorm in deze vogels vergissen', weet hij inmiddels. 'De ene keer zit je naar een vogel te kijken die dan bij een nest blijkt te horen dat heel veel verderop ligt, en een andere keer zitten er twee nesten op maar honderd meter van elkaar. Het is vervolgens nog een hele toer om uit te zoeken waar zo'n nest zit en welke vogels er precies bij horen.'

Behalve een Paapje dat al foeragerend hink-stap-sprong naar het nest met de zes kuikens terugvliegt, zien we nog diverse Roodborsttapuiten vliegen. 'Het liefst zou ik die ook volgen', mijmert Van Oosten. 'Niet alleen hier, maar ook in andere gebieden. Samen met de collega's van Stichting Bargerveen vang ik ook insecten in de broedgebieden van de Paapjes, maar ook dát zou je liefst in bolwerken van de Roodborsttapuiten herhalen. De gelijkenissen tussen de vogels zijn zo groot, maar tegelijk zijn de verschillen in ecologie nog veel groter. Je kunt daar pas echt een vinger achter krijgen wanneer je beide soorten en beide broedgebieden systematisch naast elkaar legt. En ook dan kun je pas conclusies trekken over eventuele praktische mogelijkheden om de Paapjes te beschermen.'

Na elk seizoen de koppen bij elkaar

In deze serie belichten we de monitoring van vogels in verschillende Nederlandse gebieden. Op welke manier worden de vogelgegevens gebruikt door beheerders? Hoe betrekken ze tellers daarbij?

De Hoge Veluwe

Waar: tussen Otterlo, Hoenderloo en Schaarsbergen, alles binnen de hekken
Omvang: 5400 hectare

Beheerder: Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Belangrijke broedvogels (Natura 2000):
Boomleeuwerik, Draaihals, Duinpieper,
Grauwe Klauwier, Nachtzwaluw,
Roodborsttapuit, Wespendif, Zwarte Specht

Op De Hoge Veluwe is men niet wars van de schop in de grond. Het beheer van dit deel van de Veluwe is goed zichtbaar vanuit de Landrover waarmee Leontien Krul en Henk Ruseler op een ochtend in augustus door het gebied kruisen. Er zijn stukken grond afgeplagd om weer stuivend zand te krijgen, maar in het bos blijft dood hout juist liggen. Het hele terrein is verdeeld in BMP-gebieden, die worden geteld door vogelaars van de faunawerkgroep.

In de verte klinken schoten op het militaire schietterrein van de Harskamp. Verder is het opvallend rustig op deze augustusochtend. Slechts enkele fietsers en wandelaars trekken eropuit binnen de hekken van het Nationale Park. Ze blijven op de paden. 'Vanaf 2016 mag je hier inderdaad niet meer struinen', vertelt Ruseler. 'Maar toen het nog wel mocht, bleven de meeste mensen ook op de weg. Bang voor slangen, bang om te verdwalen. Het heeft, denk ik, ook te maken met het feit dat je een kaartje bij de poort koopt en je daardoor wat verantwoordelijker gedraagt.' Op de hele Veluwe speelt de vraag om de recreatie te zoneren om broedvogels minder te verstoren. Krul: 'Bij ons is die zonerings dus eigenlijk al ingesteld. We hebben drukke, matig drukke en rustige gebieden. In de meest kwetsbare (rustige) delen van het gebied liggen relatief weinig paden. Het scheelt ook wel dat we hier geen mountainbikeroutes hebben'.

Faunawerkgroep

Zij is degene die de contacten onderhoudt met vogelaars die wél door gebied struinen,

maar dan om broedvogels te inventariseren. 'We hebben een heel enthousiaste faunawerkgroep, waar zo'n vijftien vogelaars bij zitten. Sommigen tellen al tientallen jaren. Ze nemen weleens anderen mee die het telwerk willen leren. Voor de nachtzwaluw telling is er een grotere groep mensen actief. Verdeeld over zes avonden wordt het hele Nationale Park geteld.' Ruseler vult aan: 'Op één avond het hele gebied tellen zou hier niet lukken. Een groot deel van het Park is ideaal biotoop voor Nachtzwaluwen: open gebied, her en der wat dennen. Je hebt soms slecht weer en dan zou een volledige telling meteen in duigen vallen. Vandaar die verschillende avonden.'

Ingegraven nestkasten

Bij het Otterlose Zand, één van de gebieden met de langste reeks tellingen, staat de wagen stil om bij het afgeplagde stuifzand te kijken. De jonge boompjes die hier begonnen te groeien zijn verwijderd en het pakket van grijs kronkelsteeltje, een alles bedekkend mos, is deels weggeschraapt. Zo moet het terrein weer geschikt worden

voor de Tapuit. In het afgelopen voorjaar zijn hier ook wat nestkasten ingegraven. Het zijn langwerpige, houten kasten waarmee deze verdwenen broedvogel teruggelokt wordt. Konijnholen zijn hier immers bijna overal verdwenen. Krul: 'Er is al een verkennend mannetje gezien en vorig jaar hadden we ergens anders een zingende vogel. Bij het Bosje van Staf zagen tellers dit voorjaar ook Tapuiten. Het zou mooi zijn als ze weer gaan broeden.'

Veldleeuweriken

De tocht voert verder naar De Pollen, waar schraal grasland overgaat in bloeiende heide. Op elke tien hectare huizen hier vier paartjes Veldleeuwerik. Krul: 'Die soort doet het bij ons erg goed. Bij het

Bloeiende heide tijdens het terreinbezoek op de Hoge Veluwe, 27 augustus 2020.
Foto: Harvey van Diek

Leontien legt uit, Henk kijkt toe.
Foto: Harvey van Diek

Gebiedskaart Hoge Veluwe met indeling telgebieden.

Oud Reemsterveld hebben we een stuk heide met teveel gras gechopperd (bovenste bodemlaag omgewerkt, red.) en meteen zag je de aantallen Veldleeuweriken omhooggaan.'

Bijeenkomst na het seizoen

In 2019 maakte Sovon een overzicht van al het telwerk op De Hoge Veluwe. Het hele gebied is opgedeeld in zo'n vijftig BMP-gebieden, waarvan er jaarlijks tussen de zes en eenentwintig door vrijwilligers worden geteld. 'Er bleken nog wat gegevens niet bij jullie bekend te zijn', vertelt Krul. 'Het rapport was een goede aanleiding om die allemaal bij elkaar te zoeken. We hebben afgesproken dat we nu na afloop van ieder

telseizoen een bijeenkomst met alle tellers organiseren en de resultaten op een rij zetten. Komend jaar willen we ook een cursus organiseren om de methode op te frissen en nieuwe mensen op te leiden.'

Gezegend

Ieder jaar kijkt Krul welke gebieden er al heel lang of juist nog nooit geteld zijn en vraagt ze wie zo'n stuk voor zijn rekening wil nemen. 'We proberen daar wat op te sturen, maar het blijft vrijwilligerswerk. Dit doe je omdat je het leuk vindt. Sommige mensen blijven het liefst hun eigen gebied tellen en dat is begrijpelijk.' Ruseler, die ondertussen twee overvliegende Raven bekijkt, vindt dat ze zich als Park gezegend mogen noemen. 'Je moet het jaarlijkse rapport eens zien dat die werkgroepen maken. Dat ziet er prachtig uit. Wat die mensen allemaal aan gegevens over flora en fauna verzamelen is onbetaalbaar.'

Betrokken op beheer

Die betrokkenheid bij het gebied uit zich ook in het meedenken over het beheer. Krul haalt een voorbeeld aan: 'We wilden eens wat opslag van berken weghalen. Maar daar zaten in het broedseizoen Grauwe Klauwier en de vogelteller had andere ideeën over het weghalen van de vegetatie. Hij is in het veld naar de uitvoerder gestapt en stelde een andere aanpak voor, waar we het snel over eens werden. We richten ons beheer niet zozeer op soorten, maar vooral op biotopen. Als je echter samen een oplossing kunt bedenken, dan doen we dat natuurlijk.' Binnenkort gaat ze aan de slag met een werkplan voor het beheer in de komende zes jaar. Ook daarbij denken de coördinatoren van de flora- en faunagroep mee, met hun kennis uit het veld.

● **Albert de Jong**

> sovon.nl/gebieden

Op pad met de terreinwagen.
Foto: Harvey van Diek

Op pad met:
beleidsmedewerker
Leontien Krul (1979) en
voorlichtende boswachter
Henk Ruseler (1959).
Mooiste plek in het gebied:
(allebei) het Deelensche Veld

Leggen Kool- en Pimpelmees steeds minder eieren?

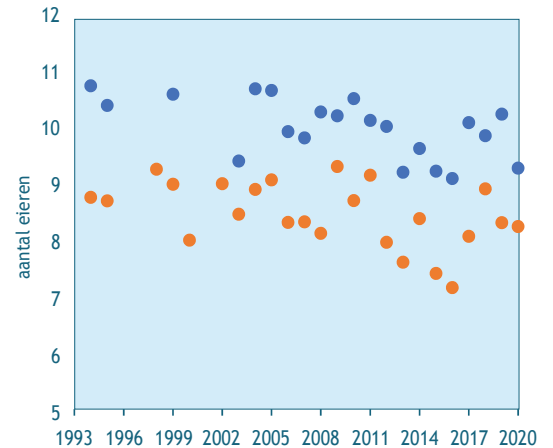
Kool- en Pimpelmees zijn de algemeenste nestkastbewoners. De vele controleurs van zulke nestkasten, gebundeld in de werkgroep met de toepasselijke naam NESTKAST, registreren de lotgevallen van duizenden legfels. Daaruit komen boeiende, maar voorlopig onverklaarbare trends naar voren.

In het eerste nummer van Sovon-Nieuws van dit jaar bespraken we het goede broedsucces van Kool- en Pimpelmees in 2019. Volgens gegevens van het ringproject *Constant Effort Sites* was 2019 voor beide soorten het beste jaar in de reeks sinds 1996. Bovendien was het aandeel tweede en vervolglegels voor beide mezen bovengemiddeld hoog, zo wezen nestgegevens verzameld door NESTKAST uit. Afgelopen voorjaar verscheen alweer het elfde landelijke jaarverslag van dit samenwerkingsverband, boordevol informatie over nestkastonderzoek aan (vooral) zangvogels (sovon.nl/nl/publicaties/nestkast-jaarverslag-broedseizoen-2019). De grote hoeveelheid

gegevens (van bijna 17.000 nestkasten, verzameld door 145 lokale werkgroepen!) levert boeiende patronen op. Over het aantal eieren dat Kool- en Pimpelmees leggen, bijvoorbeeld.

Grote maar variabele legfels

Legfels van Pimpelmees bestaan gemiddeld uit zo'n 10 eieren, die van Koolmees uit ongeveer 8,5 (figuur 1). De variatie tussen legfels is behoorlijk groot. Ruim driekwart van de pimpelmeesnesten bevat tussen de 8 en 12 eieren, bij de Koolmees is dat tussen de 6 en 10. Ook tussen jaren kunnen de gemiddelden behoorlijk uiteenlopen. Los van de jaarlijkse variatie lijkt

Figuur 1. Pimpelmees (blauw) en Koolmees (oranje). Legfelgrootte in 1993-2020. Gegevens van (waarschijnlijk) tweede en vervolglegels zijn buiten beschouwing gelaten. Gegevens 2020 zijn nog niet definitief.

De leeftijd van jonge Koolmees wordt geschat aan de hand van voorbeelden.

Foto: Peter Eekelder

Deze Pimpelmees is bezig tien jongen groot te brengen.

Foto: Maarten Hageman

er bij beide mezen een tendens te bestaan tot afnemende legfelgrootte, met ongeveer één ei sinds begin jaren negentig. Vooral enkele 'slechte' jaren aan het einde van de tijdreeks springen in het oog: 2013, 2015, 2016 (beide mezen) en 2020 (alleen Pimpelmees, voorlopige cijfers). De relatief kleine legfels in deze broedseizoenen vielen gelouterde nestkastcontroleurs al op tijdens hun veldwerk. Maar ook als we deze jaren buiten beschouwing laten, blijft de tendens waarneembaar.

Kanttekeningen

Er zitten wel een paar adders onder het gras. Zo maakt een (klein) deel van de mezen een tweede of vervolglegel. Die bevatten gemiddeld enkele eieren minder. Als het aandeel vervolglegels in de loop van de tijd verandert, beïnvloedt dit ook de gemiddelde legfelgrootte berekend over alle legfels.

Eerste en vervolglegels zijn in de praktijk echter moeilijk te onderscheiden. Het is immers onbekend of dezelfde ouders betrokken zijn, tenzij de mezen geringd waren. Een tweede legfel in dezelfde nestkast in het seizoen wordt daarom in de regel als vervolglegel geïnterpreteerd. Maar dit is in het verleden niet altijd even goed geregistreerd op de nestkaarten (let daar a.u.b. op, controleurs!). Bovendien moeten, voor

Met zes eieren en twee jongen een gemiddelde nestgrootte voor een Koolmees.

Foto: Maarten Hageman

een goede berekening, eigenlijk alle nestkasten het hele broedseizoen, van begin tot eind, worden gevolgd.

In figuur 1 zijn daarom alle als tweede of vervolglegsel geregistreerde nesten zo goed mogelijk buiten beschouwing gelaten. Dat lukt voor recente gegevens beter dan voor vroegere jaren. Maar dit betekent ook dat het gemiddelde aantal eieren van eerste legfels in die vroegere jaren in werkelijkheid nog wat hoger uit zou komen, wanneer we wél voor die (kleinere) vervolglegfels zouden kunnen corrigeren. En dat de geleidelijke afname in legselgrootte in werkelijkheid dus nog iets groter is dan figuur 1 laat zien.

Open vragen

Opvallend genoeg vinden ook de Britten een afname in de legselgrootte bij Kool- en Pimpelmees sinds pakweg 1970, op basis van hun *Nest Record Scheme*. Op hun uitgebreide website bto.org/bird-trends kun je het in detail bekijken, net zoals ongelooflijk veel meer informatie over aantalsontwikkelingen, broedsucces en overleving.

Hamvraag is natuurlijk: waardoor worden de kleinere legfels veroorzaakt en wat zijn de eventuele gevolgen voor het broedsucces en uiteindelijk de populatie-omvang. Er zijn in Nederland vooralsnog geen aanwijzingen dat het aantal uitgevlogen jongen per broedsel structureel is afgenomen. Dit suggereert dat de mezen voor hun kleinere legfels kunnen compenseren, bijvoorbeeld doordat het beschikbare voedsel over minder jongen hoeft te worden verdeeld. Voor een antwoord op de eerste vraag is meer onderzoek nodig, tot die tijd is het speculeren. Over de invloed van jaren met een relatief koude start van de lente bijvoorbeeld, waarin de mezen later gaan broeden en vaak kleinere legfels produceren. De omvangrijke en langjarige nestdataset, verzameld door nestcontroleurs die dit werk soms al decennialang volhouden, verdient zo'n verdiepende analyse zeker.

- **Chris van Turnhout, Leo Ballering & Jeroen Nienhuis**

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de ontwikkelingen van alle in Nederland in het wild voorkomende vogelsoorten op de voet. Dit gebeurt door middel van monitoring en (veld)onderzoek. De informatie wordt o.a. gebruikt ten behoeve van het natuurbeleid, beheer, de bescherming van vogels en hun leefgebieden en de inrichting van de fysieke leefomgeving. Aan de door Sovon georganiseerde landelijke monitoringprojecten nemen duizenden gemotiveerde en deskundige waarnemers deel. Sovon is een vereniging met een professionele werkorganisatie, waar ca. 60 professionals werkzaam zijn. Meer informatie op www.sovon.nl.

Sovon Vogelonderzoek Nederland zoekt een

Senior redacteur

(32 - 40 uur/week)

Profiel

Als senior redacteur verzorg je de (eind)redactie van belangrijke publicaties van Sovon, zoals rapporten en populair-wetenschappelijke artikelen. Deze redactie is zowel inhoudelijk als taalkundig, waarbij je vooraf belangrijk input hebt gegeven over opzet en inhoud van de publicaties. Inhoudelijk ligt het zwaartepunt bij de publicaties rondom de vogelmeetnetten van Sovon. Daarnaast kun je betrokken zijn bij publicaties in het onderzoeks- en beleidsmatige werkveld.

Als lid van de interne redactie ben je nauw betrokken bij ons kwartaalblad *Sovon-Nieuws*, de jaarlijkse *Vogelbalans* en teksten op de online media van Sovon. Daarbij werk je nauw samen met de technisch redacteur. Naast het schrijven van eigen bijdragen en het voeren van de eindredactie denk je in algemene zin mee over boodschap, vorm en publicatiemogelijkheden.

Team Communicatie is, samen met zes collega's, je thuisbasis, maar naar de aard van je werkzaamheden ben je breder binnen de organisatie werkzaam.

Van onze nieuwe collega verwachten we:

- Aantoonbare (eind)redactionele vaardigheden en ervaring, bij voorkeur in het vrijwilligersdomein. Bekendheid met het beleidsmatige werkveld en/of onderzoeksveld strekt tot de aanbeveling.
- Ruime expertise met populairwetenschappelijk schrijven/rapporteren over (effecten op) vogels en hun leefgebieden of andere onderwerpen die spelen in de groene leefomgeving.
- Aantoonbaar brede kennis van vogels, hun leefomgeving en de vogelaars.
- Thuis zijn in de wereld van (internationale) ornithologische literatuur.
- Zeer nauwkeurig en precies werkend.
- Affiniteit met (online) communicatie.
- Minimaal HBO werk- en denkniveau.

Wij bieden:

- Een afwisselende baan in een inspirerende werkomgeving op het Sovon hoofdkantoor in Nijmegen.
- Een arbeidsovereenkomst met een omvang van 32 uur per week (fulltime is bespreekbaar), in eerste instantie voor de duur van een jaar met de intentie tot een vast dienstverband.
- Een salaris van maximaal € 3.876 bij een volledige werkweek van 38 uur.
- Mogelijkheden om je verder te ontwikkelen binnen je vakgebied.

Meer informatie?

Voor vragen kun je je wenden tot:

- Carolyn Vermanen, Hoofd Afdeling Communicatie, carolyn.vermanen@sovon.nl of Chris van Turnhout, teamleider Monitoring, chris.vanturnhout@sovon.nl, tel. 024 - 7 410 410

Reageren?

Je motivatie met curriculum vitae kun je uiterlijk 11 oktober per e-mail sturen naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, t.a.v. Theo Verstrael, directeur Sovon (vacature@sovon.nl). De selectiegesprekken vinden plaats op vrijdag 16 en woensdag 21 oktober.

Acquisitie naar aanleiding van deze advertentie wordt niet op prijs gesteld.

Landelijke Dag 2020 gaat door, maar wel anders

Ook dit jaar organiseren we een mooie Landelijke Dag, ditmaal geheel passend binnen de corona-richtlijnen. Op zaterdag 28 november kun je een inspirerend programma verwachten met lezingen van topsprekers. Kom naar de Reehorst in Ede of volg het programma vanuit huis.

Programma in de Reehorst

Voor deze speciale corona-editie hebben we een aangepast programma. Hiervoor zijn 570 kaarten beschikbaar. Je kunt kiezen uit één van de zes zalen met een eigen lezingenprogramma. Wisselen tussen de zalen is dit jaar dus niet mogelijk. Hiermee houden we de omvang van de bezoekersgroepen beperkt en is voldoende afstand tot elkaar houden mogelijk.

Daarnaast is er een breed aanbod van standhouders met reizen, optiek, boeken en natuurorganisaties. Kleiner van omvang dan gewoonlijk, maar daarmee heb je wel alle gelegenheid en ruimte tot het stellen van vragen en elkaar te ontmoeten.

Online lezingenprogramma

Wil of kun je niet naar de Reehorst komen? Geen enkel probleem. Volg het lezingenprogramma van de Landelijke Dag gewoon vanuit huis via de livestream op YouTube. Met verhalen over onder andere de nieuwe Europese broedvogelatlas, exoten in Nederland en het onderzoek naar water- en weidevogels. Ook na de Landelijke Dag blijven de lezingen beschikbaar.

Aanmelden

Toegang tot het programma in de Reehorst is dit jaar alleen mogelijk met een vooraf gekocht ticket. Ook anders dan anders is dat het ticket inclusief koffie en thee is. Hiermee voorkomen we drukte bij de cate-

28 november
Landelijke Dag
Kom, of beleef het online!

ring. Een standaard ticket kost daarmee € 17,50, leden en vrijwilligers betalen € 12,50. Naast toegang heb je dus de hele dag onbeperkt koffie, thee en frisdrank.

Let op: het is dit jaar niet mogelijk om aan de deur een kaartje te kopen.

Mocht dit programma je bevallen, stellen we een vrijwillige bijdrage op prijs.

De aanmelding start op 1 oktober. Kijk op sovon.nl/ld voor meer informatie.

Coronamaatregelen

De Reehorst volgt uiteraard de algemene richtlijnen van het RIVM. In de opzet

van het programma is het voor iedereen mogelijk 1,5 m afstand te houden en is er voldoende gelegenheid om regelmatig de handen te wassen. Heb je een kaartje gekocht maar blijf je thuis vanwege een mogelijke coronabesmetting, dan kun je je kaartje annuleren en krijg je het aankoopbedrag terug. En uiteraard kunnen nieuwe coronamaatregelen er alsnog voor zorgen dat de Landelijke Dag niet doorgaat. Maar geen zorgen: ook dan zal er in ieder geval een uitgebreid online programma zijn.

Belangrijk om te onthouden

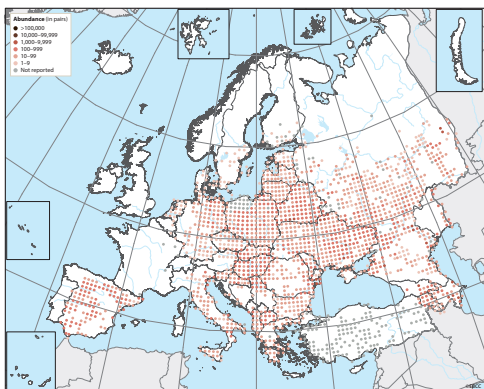
1. Geheel corona-proof evenement in de Reehorst in Ede, in combinatie met een online programma
2. Toegang tot de Reehorst alleen met een vooraf gekocht online ticket (geen verkoop aan de deur)
3. Online programma voor iedereen toegankelijk

Tweede Europese Broedvogelatlas komt eraan

19

Het is bijna zover. In december 2020 verschijnt de tweede Europese Broedvogelatlas. Een mijlpaal in de ornithologie want dit standaardwerk brengt de verspreiding, en veranderingen daarin, van alle Europese broedvogels in ongeëvenaarde detaillering in beeld. In een enorm gebied, inclusief Europees Rusland, Kazachstan, Turkije, Cyprus en noem maar op.

Buidelmees, broedvoorkomen per 50x50 km hok.

Bij het veldwerk waren 120.000 vogelaars betrokken. Zij hielpen bij het opstellen van lijsten van aanwezige broedvogels per atlasblok van 50x50 km. Zo'n 35.000 tellers deden bovendien mee aan het systematisch bijhouden van lijsten binnen een vaste tijdsperiode; een opzet dus die tot op zekere hoogte vergelijkbaar is met die voor onze eigen Vogelatlas. De vrijwilligers werden aangestuurd door landelijke coördinatoren die ook voor de controle van de gegevens zorgden.

Het veldwerk vormde in sommige delen van Europa nog een hele uitdaging. Niet overal is de infrastructuur zo fijnmazig als in Nederland, om nog te zwijgen van gebieden met oorlogsdreiging of landmijnen uit een vorige oorlog. Dat het lukte om in liefst 96% van

de 5110 atlasblokken goede informatie boven water te krijgen, is een geweldige prestatie.

De atlas zal ongeveer 1000 pagina's dik zijn en wordt uitgegeven door de bekende firma Lynx Edicions, dus kwaliteit verzekerd. Een groot deel van het boek is uiteraard gereserveerd voor de 596 aangetroffen broedvogelsoorten, inclusief enkele tientallen exoten. De kaarten geven de verspreiding binnen Europa weer per atlasblok, maar in veel gevallen is ook een gemodelleerde verspreidingskaart opgenomen. Deze 'voorspelt' aan de hand van het systematische onderzoek op meer gedetailleerde schaal hoe groot de kans is dat de soort er voorkomt. Daarnaast wordt een vergelijking gemaakt met de verspreiding ten tijde van de eerste Europese Broedvogelatlas, veldwerk pakweg jaren tachtig van de vorige eeuw. Bij deze vergelijkingen valt op hoezeer de verspreiding van veel vogelsoorten in betrekkelijk korte tijd veranderde. Heel wat vogelsoorten vertonen een tendens in noordwaartse richting.

In de inleidende hoofdstukken komen methoden (veldwerk, analyse) en opvallende patronen in verspreiding aan bod.

Zodra meer bekend is over de publicatie (datum, prijs, voorinschrijving) zullen we daarover informeren via sovon.nl/euroatlas.

Buidelmees, zwaartepunt van de verspreiding ligt in Oost-Europa. Rijnstrangen Gl, 17 mei 2017. Foto: Harvey van Diek

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009. Rob was acht jaar lang een gewaardeerd bestuurslid, fanatiek vogelaar én onderzoeker.

Doelstelling

Met het fonds willen we een bijdrage leveren aan de totstandkoming van (populair) wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Publicaties over vogelonderzoek door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon hebben een streepje voor. Zo wil Sovon met het fonds een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna of een jubileumoverzicht. Het fonds wordt gevuld door Sovon zelf en donaties. Zo gaf de Van Heeststichting een aantal jaar achter elkaar een mooie bijdrage aan het Goldbachfonds.

Recent gesteunde projecten

- Boek *Grielenmonografie* (werkgroep Grielenmonografie Nederland)
- Themanummer *Sahel* van Limosa.
- *Avifauna Biesbosch* (Vogelwerkgroep Biesbosch/Stichting Natuur- en Vogelwacht Biesbosch)

Hoe kunt u bijdragen?

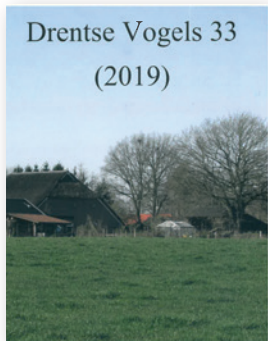
Er wordt goed gebruik gemaakt van het Fonds. Dat is mooi, maar dat betekent ook dat het fonds financiële aanvulling goed kan gebruiken. Wilt u meehelpen publicaties over vogelonderzoek tot stand te brengen? Dat kan op de volgende manieren:

- een eenmalige donatie;
- een periodieke schenkingsovereenkomst (volledig aftrekbaar van de belasting);
- help mee het Fonds bekend te maken. Hoort, zegt het voort!

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

Drentse Vogels 33
(2019)

Drentse Vogels 33

Twaalf artikelen, in totaal 134 pagina's, die de gedachten prikkelen. Is de vestiging van de Kraanvogel eigenlijk een succes, gezien de belabberde broedresultaten? Wat doen mieren bij tropische temperaturen, zoals vorige zomer, en hoe reageert de Draaihals als hun predator daarop? Wat hebben Gele Kwikstaarten te zoeken in de bollenteelt, 'een van de meest vergiftigde landschappen'?

Een halve eeuw (!) nauwkeurig onderzoek aan het Paapje brengt het mechanisme van vestiging en verdwijning op (onder meer) uit de productie genomen landbouwgronden aan het licht. Verder o.a. bijdragen over trekwegen van Scholeksters, aantalsontwikkeling van Zwarte Kraai en Ekster bij Assen en zangfrequentie van een Zwartkop.

Maak € 17,50 (incl. verzendkosten) over op banknummer NL77 INGB 0003 8702 92 t.a.v. Werkgroep Avifauna Drenthe o.v.v. DV 33 en adres

'Er is niks veranderd' -1920 | 2020

De Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJV), de roemruchte jeugdbeweging waarin jongeren tussen de 12 en 23 jaar samen de natuur intrekken, bestaat 100 jaar. Dit fullcolour boek staat boordevol beeldverhalen, unieke archiefstukken en interviews met jong en oud. De NJV heeft haar sporen achtergelaten in het Nederlandse natuuronderzoek en het leven van elk individueel lid. Het boek geeft een kijkje in deze wereld middels een uitgebreid beeldverslag van 100 jaar natuuronderzoek door NJV-ers en 100 jaar kampen, gewoonten en taalgebruik.

272 pag., € 17,-, BLKVLD Uitgevers

Vogels als huisgenoten

Len Howard beschrijft in dit boek haar leven met vogels. Ze constateert dat individuele intelligentie, en niet louter instinct, een factor is bij het gedrag van vogels. Ze besteedt speciale aandacht aan koolmezen, maar ook aan roodborstjes, musen en merels. In de vogelbiografieën stelt ze de levensverhalen van Kaalkopje, Ster, Eenoog, Tinky en Drummer op prachtige wijze te boek.

310 pagina's, € 22,99, Uitgeverij Cossee

Wat maakt vogels zo interessant

Marcel Boer beschrijft op een toegankelijke manier de bijzondere leefwijze van vogels. Hoe zijn vogels ontstaan? Hoe kan een vogel vliegen? Waarom zijn er zoveel soorten? Hoe komen ze aan al die mooie kleuren en waartoe dienen ze? Kunnen vogels ruiken? Welke vogels zingen en welke niet? En waarom zingen ze? Hebben vogels emoties en zelfbewustzijn? Dit boek geeft verrassende antwoorden op deze en meer vragen, voor zowel leken als doorgewinterde vogelaars. Illustraties van Jos Zwarts. Eerdere versies verschenen in afleveringen (2014-2015) in Het Vogeljaar.

176 pag., € 17,50, KNNV Uitgeverij

Vogelliefde

Dit boek van Wenfei Tong en Mike Webster verschaft inzicht in de verbazingwekkende strategieën van vogels om hun genen door te geven; van het kiezen van de juiste partner tot het verzorgen van de kuikens. Prachtige foto's tonen opzichtige verenkleed en buitengewone nesten. Van hartverwarmende verhalen over levenslange banden tot huiveringwekkende feiten over broedermoord; het (sekuele) leven van vogels is vaak spectaculair, soms onverwacht en altijd fascinerend.

192 pag., €25,-, Kosmos Uitgevers

De man op de dijk

Deze herziene editie van het boek uit 2018 van Elvira Werkman is geactualiseerd en compacter geworden. Dit naar aanleiding van veranderingen in het leven van 'de man op de dijk', Ben Koks, de organisatie en ook het werkveld. Alle redenen om onder meer de epiloog te herschrijven. Hierin blikt Ben Koks kritisch, vanuit zijn dertig jaar ervaring, onder meer naar het huidige natuurbeleid, de slappe knieën

van overheden en de immer stevige landbouwlobby. Maar er is ook perspectief.

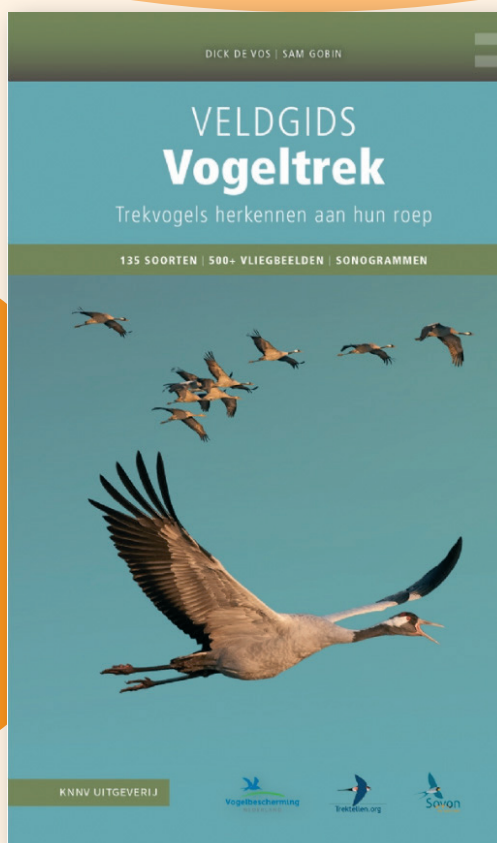
272 pag., € 17,50, KNNV Uitgeverij

Najaarstrek aanbieding!

Purperreiger.
Foto: Arjan Boele

- Ledenprijs € 29,65 (winkelprijs € 32,95)
- Gratis verzending (t/m 31 oktober)

> [sovon.nl/webwinkel](https://www.sovon.nl/webwinkel)

Verrekijkers & Telescopen

opticron

Traveller BGA ED

De Traveller BGA ED zet de standaard voor 32mm veldkijkers; Helderder, scherper en net zo licht en klein als een pocketkijker. Deze serie is zowel geschikt voor de liefhebber als de serieuze gebruiker. Prijzen vanaf €449.

MM4 77 GA ED

High-definition modellen die uitstekende scherpte en kleurcorrectie leveren. Met een lengte van slechts 32 cm en een gewicht van slechts 1260 gram is de MM4 77 ook een van de lichtste fieldscope op de markt. Str en 45°. Lichaam €849, SDLv3 18-54x: €449. HDF T 18-54x €275.

Verdere informatie vind je op www.opticron.nl, email sales@opticron.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen, Amsterdam 020 6650471

Foto Rooijmans, Budel 0495 494890

Ringfoto Focus, Den Haag 070 3638398

Foto Sipkes, Groningen 050 3128684

Foto Rembrandt, Maastricht 043 321 3903

Vogelinformatiecentrum, Texel 0222 316249

Kijk Uit Verrekijker, Zwolle 038 4213697

Foto-Groep (7 winkels), www.foto-groep.nl

Opticron, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8EF, UK Tel: +44 1582 723559 www.opticron.nl

agronatura
Vogels vliegen, wij niet!

Vogel- en natuurreizen 2021

Spanje	Extremadura en Gredos	jan & apr
Polen	Oderdelta (Zeearenden)	apr
Roemenië	Donaudelta, Vadu, Histria	apr-mei
Polen	Biebrza en oerbos Bialowieza	apr-mei
Frankrijk	Camargue, Gorges en Causses	mei
NIEUW: Spanje	Picos de Europa en Santona	mei-jun
Engeland/Schotland	Farne Islands, Bass Rock, Cheviots	mei-jun
Spanje	Spaanse Pyreneeën en Monegros	jun
Zweden/Duitsland	Falsterbo en Boddenküste	sept-okt
Polen/Duitsland	Oderdelta en Havelland (Grote trap)	okt

In Polen en Spanje ook individuele reizen en maatwerk voor eigen groepjes

reispartner van
Vogelbescherming NEDERLAND

agronatura.nl 085-7853820 info@agronatura.nl

BLUE ELEPHANT
VOGELREIZEN
naar
droombestemmingen
voor beginnende én
doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

www.blue-elephant.nl

Limosa 93-2

Artikelen:

- Huismus en Ringmus in Nederland meer dan 40 jaar gevolgd (W. van Manen)
- Aantalsveranderingen en habitatkeuze van broedvogels in de zoetwater-getijdengebieden langs de Oude Maas (R. Strucker)
- Adoptie bij de Grote Canadese Gans: toeval, vrijwillig of kinderroof? (J.B. Hulscher e.a.)
- Gemeenschappelijke slaappleaatsen in Nederland: resultaten van 10 jaar tellen (P. van Els e.a.)

Korte bijdragen:

- Een halsband als kenmerk voor de herkenning van een jong door Grote Canadese Ganzen (J. Nienhuis e.a.)
- Eksters die op gebouwen nestelen (J. Schoppers)
- Opmerkelijke winterconcentraties van Pimpelmezen in Goudlork percelen (H. Potters)

Verwacht in één van de volgende nummers:

Demografie broedpopulatie Tapuiten, Engelse Kwikstaarten in de Bollenstreek, najaarsfenologie Waterrietzanger, broedsucces en nesthabitat Grote Karekiet, broedsucces Huismus, meeuwen in Den Haag, broedzorg en dieet Wespendif, Kemphanen strikken als vangmethode, doortrek en overwintering van de Keep en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

U ziet meer met **veldshop.nl**

optiek, ringmateriaal,
audiorecorders, boeken,
kleding en outdoor-uitrusting

MORE

NL PURE
EEN MET DE
NATUUR

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

Wat een luxe

Zo'n fel 'tekkende' Grauwe Klauwier die uit een struikje tevoorschijn komt. Op de achtergrond het geschetter van jonge vogels. Wat een luxe! Kwam er in de jaren tachtig eens om, toen er nog maar zo'n honderd paren in het land zaten, waarvan de meeste in het Drentse Bargerveen. Armoetroof. Onderzoekers spraken van een 'sinkpopulatie'. Plat gezegd: er kwam meer in dan eruit ging.

Dan het voorjaar van 2020. De ene na de andere Grauwe Klauwier komt in beeld bij inventarisaties. In bolwerken als het Bargerveen en Fochtelooërveen zitten er fors meer dan vorig jaar. De rest van Drenthe, de provincie met meer dan de helft van alle Grauwe Klauwieren, laat ook goede cijfers zien. Berichten uit onder meer de Veluwe en Limburg zijn eveneens positief.

Wanneer er aan het einde van de zomertientallen gebiedsgegevens zijn ingevoerd, is het tijd voor een eerste indruk. Een groei van pakweg dertig procent lijkt er wel in te zitten.

Wat zit er achter deze sprong, die overigens het zoveelste positieve jaar na de eeuwwisseling betekent? 'Kijk naar de neerslagcijfers van juni en begin juli van vorig jaar', zegt Marijn Nijssen, klauwierenkenner bij uitstek. 'Het was toen behoorlijk droog en zonnig. Onder zulke omstandigheden slagen vrijwel alle eerste broedsels en brengen klauwieren zes, soms zeven jongen groot. Ze slepen volop voedsel naar hun jongen. Bij zware regenval mislukken er veel eerste nesten. Vervolglegsels leveren minder jongen op. Vroege jongen vertrekken fit, komen de winter goed door en tel uit je winst in het jaar erna.'

● *Albert de Jong*

*Grauwe Klauwier.
Foto: Gejo Wassink*

